

Tkalčić, godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 1–8(1997–2004)

Proslava devetstote obljetnice postojanja Zagrebačke nadbiskupije (1994.) bila je povodom osnivanja posebnoga društva za istraživanje, proučavanje i predstavljanje povijesti spomenute crkvene organizacije pod nazivom Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, koje je svoju osnivačku skupštinu održalo u svibnju 1996.

Samo Društvo, kao i godišnjak koji prikazujemo, nosi ime svećenika i nadarbenika zagrebačke prvostolnice Ivana Krstitelja Tkalčića (1840–1905), povjesničara, proučavatelja hrvatske i crkvene povijesti. Stoga je i nekoliko tekstova u prvom broju godišnjaka posvećeno upravo njegovu životu i radu.

Radovi tiskani u **prvom svesku** (1/1997, 688 str.) podijeljeni su u cjeline: povijesni izvori, crkvena umjetnost, prinosi, izvori, prikazi knjiga, a kao posljednji tekst tiskana su Pravila (Statut) Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije. Stjepan Razum u opsežnu tekstu *Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića* donosi podatke o njegovoj obitelji, rođenju i djetinjstvu, školovanju, svećeništvu i, dakako, o iznimnom plodnom djelovanju u arhivarskoj službi i predanosti publiciranju povijesnih izvora. Još dva članka govore o radu Ivana Krstitelja Tkalčića. To su *Grafička zbirka Ivana Krstitelja Tkalčića Mirne Abaffy* i *Spomen-ploče povjesničarima Zagrebačke nadbiskupije Ivanu Krstitelju Tkalčiću (1840.–1905.) i Janku Barléu (1869.–1941.)* Juraja Kolarića. Članak Andrije Lukinovića »*Ludbreško čudo*« u prvih stotinu godina postojanja analizira šest najstarijih poznatih isprava nastalih od 1410. do 1513. (donoseći ih u prijepisu) koje se odnose na to svetište, odnosno čudesni događaj koji je prethodio njegovu osnivanju. Stjepan Kožul u tekstu *Prvi svećenici žrtve u Zagrebačkoj nadbiskupiji godine 1935.* donosi potankosti iz života i mučeništva prvih svećenika ubijenih 1935. S. Lina Slavica Plukavec govori o relikvijaru s humeralom (naramenikom) bl. Augustina Kažotića, koji se čuva u Riznici zagrebačke katedrale (*Humeral-naramenik bl. Augustina Kažotića u Riznici zagrebačke katedrale*), na osnovi analize nekoliko dokumenata koji se odnose na naramenik. Slijedi rad Doris Baričević *Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali*, u kojem se raspravlja o umjetničkoj vrijednosti i stilskim značajkama nekoliko oltara koje je ovaj kipar i vlasnik klesarske radionice u Rijeci izradio u zagrebačkoj prvostolnici u drugoj polovici 18. stoljeća. Vlado Mikšić predstavio je u članku *Knjižnica Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa* tu vrijednu, ali široj javnosti malo poznatu knjižnicu, u kojoj se čuvaju djela ne samo bogoslovnoga sadržaja, nego i ona vezana za druge znanstvene discipline. Vladimir Magić osvrnuo se na rukopisne »ekslibrise« knjiga tiskanih u 16. stoljeću, a i nekih inkunabula sačuvanih u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu (*Rukopisni »ekslibrisi« i bilješke na starim knjigama u Metropolitanskoj knjižnici*). Članak Agneze Szabo *Govori zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika u Hrvatskome saboru 1861. te 1865.–1967. godine* kroz 12 objavljenih govora s dvaju saziva Sabora spomenutih godina ukazuje na Haulikovu dosada neistraženu političku djelatnost.

Drugi svezak (2/1998, 422 str.) sastavljen je od pet cjelina: povijesne rasprave, rasprave iz crkvene umjetnosti, manji prinosi ili priopćenja, prikazi knjiga, a na kraju su tiskana Pravila i Ljetopis Društva s popisom članova. Juraj Batelja u članku *Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac – lepoglavski sužanj* opisuje nadbiskupovo sužanjstvo u

lepoglavskom zatvoru od dovođenja u listopadu 1946. pa do preseljenja u kućni zatvor u Krašiću u prosincu 1951., osvrćući se ponajviše na posjete biskupa, svećenika, članova obitelji, različitih povjerenika i novinara. *Glogovnica: Regularni kanonici Sv. Groba jeruzalemskog, glogovnički prepoziti i crkva Blažene Djevice Marije* Lelje Dobronić predstavlja Glogovnicu od dolaska regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskoga (13. stoljeće) pa do 1871., kada je glogovnička crkva nakon obnove ponovno blagoslovljena. U tekstu se pored povijesnih podataka o ovom malo poznatom crkvenom redu vremenskim slijedom navode i imena poglavara (prepozita) samostana i crkve Blažene Djevice Marije u Glogovici, dok se u posljednjem dijelu opisuje sama crkva BDM. Ante Sekulić u članku *Tragovi Arsenija Crnojevića u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu* iznosi povijesne podatke i različita mišljenja o ulozi Arsenija III. Crnojevića u crkvenim i političkim zbivanjima na području južne Ugarske i Slavonije potkraj 17. i početkom 18. stoljeća, dok Stjepan Kožul, potaknut neistinitim pisanjem srpskih pisaca o crkvi sv. Tome u Tomašu u župi Ciglana, po kojima bi ona prvotno pripadala pravoslavnoj crkvi u Hrvatskoj, opisuje crkvu i njezinu povijest od 14. stoljeća naovamo (*Čija je crkva Svetoga Tome u Tomašu? Naseljavanje Srba na području Zagrebačke biskupije i njihova svojatanja katoličkih mjesta*). Isti je autor u ovom broju objavio i članak *Dijecezanski muzej u Zagrebu*, u kojemu govori o osnivanju muzeja, djelatnicima i problemima nakon što je muzej iseljen iz prostorija koje su mu prvotno bile namijenjene. Tekst Juraja Kolarića *Molitvenici u drugoj polovici 19. stoljeća između kajkavskog i štokavskog. Kajkavski molitvenici Ignaca Kristijanovića (1796.–1884.)* prvim se dijelom osvrće na rad kanonika Franje Ivekovića, koji je pod utjecajem Vuka Karadžića svojim radom potiskivao kajkavsko narječje, a promicao štokavsko. Zatim, opisujući deset molitvenika iz druge polovice 19. stoljeća, autor upućuje na postupno odbacivanje kajkavskoga narječja, dok u posljednjem dijelu podrobnije obrađuje dva kajkavska molitvenika Ignaca Kristijanovića. S. Lina Slavica Plukavec u članku *Obnova Ackermannovog oltara, Komersteinerovog spomenika i Sickingerovih kipova u zagrebačkoj prvostolnici* raspravlja o umjetničkoj vrijednosti, povijesnom putu i restauraciji ranobaroknoga glavnog oltara zagrebačke katedrale, koji je tridesetih godina 16. stoljeća izradio kipar Hans Ludwig Ackermann, zatim drvenoga nadgrobnog spomenika hrvatskoga bana Nikole Erdödyja kipara Ivana Komersteiner te deset drvenih kipova što predstavljaju »Dvor nebeski«, koje je u Münchenu sredinom 19. stoljeća izradio kipar Anselmo Sickinger. O prvom poznatom zagrebačkom graveru i medaljeru Moravljaninu Franji Karesu (autoru prve označene hrvatske svetačke medaljice s likom Majke Božje Bistričke) govori članak Ivana Mirnika *Franjo M. Kares, prvi zagrebački medaljer*, a u posljednjem tekstu *Provjera ili revizija Metropolitanske knjižnice* s. Edith Branka Budin priopćuje detalje vezane uz posao oko provjere spomenute knjižnice prilikom njezina prelaska iz pohrane pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u pohranu pri Hrvatskom državnom arhivu.

Treći svezak (3/1999, 925 str.) podijeljen je na rasprave, prinose, izvore i prikaze knjiga, dok se na kraju nalaze Pravila i Ljetopis Društva. Na početku sveska nalazi se članak Stjepana Razuma *Biskup Đuro Kokša (1922.–1998.): prinosi za životopis*, u kojem se opisuje životni put spomenutoga pomoćnog zagrebačkog biskupa, dugogodišnjega ravnatelja Hrvatskoga papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu i jedne od najučenijih osoba Katoličke crkve 20. stoljeća u Hrvatskoj. Uz tu je problematiku vezan Razumov iscrpni prikaz tekstova iz tiska o biskupu Kokši nastalih između 1953. i 1999. –

Tisak o Đuri Kokši. U ovom je broju S. Razum objavio i *Životopis Dragutina Žnidaršića (1918.–1998.)*, svećenika zagrebačke nadbiskupije, vugrovečkoga župnika i, od 1982., ispovjednika u prvostolnici te tekst *Krčelićeva spomenica župe Sela kraj Siska Liber Memorabilium parochiae Sellensis ad Sisciam*, u kojem raspravlja o (u dosadašnjim radovima nespomenutoj) Spomenici poznatoga povjesničara Baltazara Adama Krčelića. *Odnos Jurja Muliha (1694.–1754.) prema pravoslavnima* Juraja Kolarića daje povijesni pregled prvih prodora »istočno nesjedinjenih vjernika« u Hrvatsku, поближе predstavlja vjerske prilike u Hrvatskoj od 16. do 18. stoljeća, opisuje djelovanje isusovca Jurja Muliha kao pučkoga misionara i katehetskoga pisca te na temelju njegova poznatoga djela *Posel apoštolski* govori o njegovu odnosu prema pravoslavnim vjernicima. Agneza Szabo u radu *Zagrebački nadbiskup Juraj Haulik i hrvatske središnje ustanove u Zagrebu, osobito između 1860. i 1869. godine* predstavlja Haulikov doprinos osnivanju i radu pojedinih kulturno-prosvjetnih i gospodarskih ustanova tijekom njegova biskupovanja u Zagrebu. Marija Buzov na temelju antičkih izvora, arheoloških nalaza, arheološke literature i arhitektonske dokumentacije u tekstu *Sisačka biskupija u svjetlu pisanih arheoloških izvora* obrađuje povijesni razvoj Sisačke biskupije, s posebnim osvrtom na problematiku ranokršćanske topografije antičke Siscije. Jasna Marković u članku *Plaćanja pristojbi zagrebačkih biskupa Apostolskoj komori u 14. i 15. stoljeću* govori o pristojbama koje su svi biskupi morali platiti da bi primili papinsko pismo o svom imenovanju, a Mirna Abaffy tekstem *Novi doprinosi poznavanju osobe i djela Ivana, Johanna Weickarda Valvasora* predstavlja četiri do sada nepoznata portreta toga znamenitog slovenskog polihistora te šest zemljovida i petnaest veduta koje je on osobno izdao i uklopio u svoju grafičku zbirku. Gustav Kuzmić govori o životu i radu svećenika Ivana Novosela (*Ivan Novosel (1930.–1999.): prinos za život i djelo*), Ivan Golub govori o postavljanju spomen-ploče teologu Antunu Kržanu na kanoničkom dvoru na Kaptolu (*Spomen-ploča teologu Antunu Kržanu*), a Ante Sekulić o pisanoj ostavštini poznatoga kulturnog djelatnika bačkih Hrvata u Subotici Jose Šokčića, koja je predana u Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (*Pisana ostavština Jose Šokčića u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu*). Josip Barbarić u tekstu *Znanstveni skup o tristotoj obljetnici smrti fra Luke Ibršimovića* predstavio je predavanja sa spomenutoga skupa, održana u Požegi u prosincu 1998., dok je Vladimir Magić *Priopćenjem o knjižnici biskupa Đure Kokše* upozorio na vrijednost te knjižnice, najvećim dijelom prenesene u Metropolitansku knjižnicu. S. Lina Slavica Plukanec prikazala je u članku *Zbirka medalja i odlikovanja biskupa Đure Kokše* spomenutu zbirku medalja, odlikovanja, znački, raznih kipića i reljefa što ih je skupio biskup Kokša, a koja se nalazi u Riznici Zagrebačke katedrale.

Tekstom Stjepana Kožula *Oštećene crkve i crkveni spomenici u Zagrebačkoj nadbiskupiji u Drugom svjetskom ratu i poraću* započinje **četvrti svezak** *Tkalčića* (4/2000, 574 str.). Autor je ukazao na pisana svjedočanstva i brojčane podatke o oštećenjima crkvenih zgrada Zagrebačke nadbiskupije (ukupno 238 crkava i kapela) za i nakon Drugoga svjetskog rata. Stjepan Razum u članku *Životopis Franje Udovičića (1942.–1999.)*, *slatinskoga župnika* iznosi podatke o životu i radu toga svećenika, člana i podupiratelja Društva. Rad Lojze Buturca *Selo Hrastelnica – povodom tristote obljetnice kapele Sv. Ilije 1696.–1996.* prikazuje prošlost toga posavskog sela, koje se prvi put spominje u 15. stoljeću. Milivoj Kovačić u članku *Vrbovečki i koprivnički župnik Stjepan Pavunić (1875.–1959.)* govori o životu, školovanju i radu toga svećenika, apostolskoga prabilježnika te koprivničkoga župnika i dekana, dok Ivan Huzjak čitatelja upoznaje s

»Hrvatskim katoličkim kasinom«, kulturno-zabavnim društvom, koje je djelovalo u Zagrebu 1905.–1945. i kojega se arhivsko gradivo nalazi u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu (*Društvo »Hrvatski katolički kasino«*). U kratkom članku *Liber evangeliorum manu sancti Lucae evangelistae scriptus* Aleksandar Stipčević raspravlja o zapisu u najstarijem imovniku zagrebačke katedrale iz 1394., u kojem se spominje evanđelistar koji je (tobože) napisao sv. Luka te o nepoznatoj sudbini spomenutoga kodeksa koji se više ne nalazi niti u Riznici katedrale niti u Metropolitanskoj knjižnici. Olga Maruševski u tekstu *Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor u Križevcima* nudi povijesne, ali i stilsko-umjetničke podatke o spomenutim građevinama podignutim na mjestu augustinskoga samostana Blažene Djevice Marije iz 14. stoljeća, a Lelja Dobronić na temelju dostupnih tiskanih djela raspravlja o dugoj graditeljskoj povijesti gornjogradske crkve sv. Katarine i nadarbinama hrvatskih plemića, koji su je svojim priložima u nekoliko navrata iznova gradili ili opremali (*Crkva Sv. Katarine u Zagrebu i hrvatsko plemstvo*). Svezak je podijeljen na povjesničke rasprave i rasprave iz crkvene umjetnosti, a slijede prikazi nekoliko knjiga te Pravila i Ljetopis s popisom članova Društva.

Peti svezak (5/2001, 910 str.) podijeljen je na povjesničke rasprave, rasprave iz povijesti umjetnosti, izvore, priopćenja i prikaze knjiga te Pravila i Ljetopis Društva. Započinje tekstom Stjepana Kožula *Stradanja u Zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Stanje duša, vjerski prelazi, poginule osobe i počinjene štete na bogoštovnim zgradama, prema okružnici iz 1943.*, u kojem autor predstavlja izvorna pisana svjedočanstva (nastala na temelju okružnice Duhovnoga stola) o razaranjima i oštećenjima crkvenih zgrada, podatke o stanovništvu te o imenima i okolnostima stradalih župljana koja se čuvaju u Pismohrani Nadbiskupskoga duhovnog stola. Hrvoje Petrić člankom *Iz povijesti sjevernoga dijela Virovskog dekanata. Prilog poznavanju razvitka župa Drnje, Hlebine, Sigetec, Petranec i Gola, od srednjega vijeka do sredine 19. stoljeća* na temelju uglavnom neobjavljenoga gradiva daje pregled razvoja tih starih srednjovjekovnih podravskih župa, koje su se nalazile sjeverno i istočno od Koprivnice, tamošnjih vjerskih i školskih objekata i ljudi koji su u njima djelovali. Lojzo Buturac iznosi sažeti povijesni pregled naselja Gore, smještenoga između Petrinje i Gline, te priopćuje popis i kratke životopise gorskih župnika i kapelana (njih 38) od 18. do 20. stoljeća (*Župnici i kapelani Gorske župe tijekom triju stoljeća (18.–20.)*). Franjo Emanuel Hoško u članku *Ibišimovićev popis slavonskih župa Zagrebačke biskupije 1694. godine* raspravlja o spomenutom dokumentu, koji je glavni namjesnik zagrebačkih biskupa za Slavoniju fra Luka Ibišimović poslao caru Leopoldu I. Ivan Mirnik u *Spomenici Emerika Esterházyja* sažeto prikazuje život i djelovanje te medalju izrađenu prigodom zlatne mise toga pavlinskog vrhovnika, vackoga, zagrebačkog i vesprimskog biskupa te ostrogonskog i ugarskog prvostolnika. Mirna Abaffy navodi 43 grafike s prikazima krajolika i veduta iz Nizozemske, Francuske, Italije, Njemačke i Švicarske koje se nalaze u Valvasorovoj knjižnici Metropolitane (*Krajolici na grafikama 17. stoljeća u Valvasorovoj knjižnici*), dok Sanja Cvetnić raspravlja o umjetničkoj vrijednosti tapiserija iz ciklusa »Mjeseci s groteskama i arhitektonskim perspektivama«, nastalih 1710. u radionici Charlesa Mittéa, a koje se čuvaju u Riznici zagrebačke katedrale (*Tapiserije 'Mjeseci s groteskama i arhitektonskim perspektivama' u Riznici zagrebačke katedrale*). Mijo Dukić u tekstu *Stradalnici u II. svjetskom ratu i poraću iz 11 župa Novokapelačkog dekanata* daje popis stradalih osoba iz 41 naselja spomenutoga dekanata

izrađen na temelju župnih knjiga i uz pomoć tamošnjih župljana i župnika. Sasvim drugačiji je članak Mirele Slukan Altić *Kartografski izvori Kaptolskog i Nadbiskupskog arhiva*, u kojem autorica uz opće podatke o tematskim kartama nastalim za potrebe Nadbiskupije, odnosno Kaptola, donosi i popis karata Kaptolskoga i Nadbiskupskoga arhiva (ukupno 428 kartografskih jedinica). Tekst Stjepana Razuma *Zemljišnik radobojskog župnika (kraj 18. st)* govori o popisu nekretnina, prihoda, kućnoga namještaja i knjiga (koji se čuva u pismohrani župe Radoboj) što ga je potkraj 18. stoljeća sastavio radobojski župnik Antun Bencetić.

Šesti svezak (6/2002, 728 str.) podijeljen je na povjesničke i povjesničko-umjetničke rasprave, knjižničarstvo, izvore, priopćenja i prikaze knjiga te Pravila i Ljetopis Društva. I ovaj svezak započinje člankom Stjepana Kožula. Riječ je o radu *Zauzeće stanova i gospodarskih zgrada u Zagrebačkoj nadbiskupiji, 1950. i 1951. godine*, u kojem autor iznosi podatke o odnosu komunističkih vlasti prema crkvenoj imovini, odnosno prema župnim stambenim i gospodarskim zgradama na temelju izvornoga arhivskoga gradiva Nadbiskupskoga duhovnog stola. Drugi rad istoga autora (*Prva sinoda Zagrebačke nadbiskupije 1925. godine*) donosi podatke o pripremama i radu Prve sinode, a i njezine rezultate i odredbe, dok treći (*Prilog o kanoniku dr. Stjepanu Vučetiću*) ukratko predstavlja povijesni razvoj Čanadske biskupije i Stjepana Vučetića. Miroslav Akmadža govori o Pastirskom pismu, koje su sa zasjedanja u rujnu 1945. u Zagrebu poslali katolički biskupi Jugoslavije, oštro kritiziravši odnos komunističkoga režima prema Katoličkoj crkvi te o njegovim odjecima u domaćoj i svjetskoj javnosti (*Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. rujna 1945. godine i crkveno državni odnosi*). Agneza Szabo u tekstu *Političke i crkvene okolnosti u doba gradnje bazilike Srca Isusova u Zagrebu. Drugi dolazak Isusovaca u Zagreb* razlaže političke i crkvene prilike u kojima se odvijala priprema za gradnju spomenute bazilike, a i nastojanja zagrebačkih nadbiskupa Jurja Haulika, Josipa Mihalovića i Jurja Posilovića za ponovnim dovođenjem isusovaca u Zagreb. Hrvoje Petrić napravio je na osnovi uglavnom neobjavljenoga gradiva kratki prikaz o srednjovjekovnim župama u Komarnici, Sv. Ladislavu i Središću, koje su se nalazile istočno od Koprivnice, a nestale su za protuosmanlijskih ratova, te o osnivanju nove župe Komarnica (poslije Novigrad) na tom području početkom 17. stoljeća. (*Pregled razvitka župe Komarnica (Novigrad Podravski) od početka 17. do sredine 19. stoljeća*). Rad *Bratovština Sv. Izidora u župi Sv. Klare u Zapruđu (1758.–1782.)* Stjepana Razuma rasvjetljuje postojanje te bratovštine tijekom nekoliko desetljeća druge polovice 18. stoljeća, uz objelodanjivanje izvornoga papinskog pisma u korist bratovštine, dok drugi članak istoga autora (*Bogoslovski pjevački osmerac u prve tri godine svoga postojanja i djelovanja*) predstavlja djelovanje »Bogoslovskoga okteta« od školske godine 1982./83. do 1984./85., kada su održali 23 nastupa. Razum je autor još jednoga rada objavljenoga u ovom svesku. Riječ je o članku *Uzdignuće Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije 1852./53. godine. Papinske pečatnice, svečanost proglašenja i odjek kod suvremenika*, u kojem pisac predstavlja ovaj događaj po prvi puta temeljem cjelovitoga objavljivanja 126 isprava iz zagrebačkih arhiva. Sanja Cvetnić iznijela je stilsku i umjetničku analizu slike »Sv. Margareta Kortonska« bolonjskoga slikara Felicea Torellija, koja se čuva u franjevačkom samostanu na Kaptolu u Zagrebu (*Sv. Margareta Kortonska, bolonjskoga slikara Felicea Torellija (1667.–1748.), u franjevačkom samostanu na Kaptolu u Zagrebu*), dok je s. Edith Branka Budin radom *Knjiške zanimljivosti. »Knjiga preko knjige«* prikazala neke knjige

iz Metropolitanske knjižnice na kojima se nalaze »ekslibrisi« i rukopisne bilješke njihovih negdašnjih vlasnika.

Radovi **sedmoga sveska** (7/2003, 648 str.) podijeljeni su na povjesničke i povjesničko-umjetničke rasprave, knjižničarstvo, izvore, prikaze knjiga, a na kraju su tiskani Pravila i Ljetopis Društva. Na početku se nalazi tekst Daniela Farlatija *Sisačka biskupija, sada Zagrebačka, podružnica Kaločke prvostolne nadbiskupije u Ugarskoj (1775.)* o povijesti Sisačke biskupije, a koji je po prvi put preveden na hrvatski. U njemu je autor služeći se latinskim izvorima opisao stari Sisak (Segestiku, Sisciju), početke Sisačke biskupije te mučeništvo sv. Kvirina. Miroslav Akmadža u članku *Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske u službi komunističkog režima* čitatelje upoznaje s akcijama komunističkih vlasti, koje su nakon Drugoga svjetskog rata pokrenule osnivanje staleških društava katoličkih svećenika radi razbijanja jedinstva Katoličke crkve. Isti autor radom *Politika državnih vlasti prema vjerskim školama u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1945.–1966. godine* progovara o mjerama komunističkoga režima prema vjerskim školama (slabljenje materijalnoga položaja, oduzimanje nekretnina, pritisci na polaznike i dr.) te školovanju mladih svećenika i časnih sestara. *Prilog poznavanju razvitka župe Imbriovec od srednjega vijeka do sredine 19. stoljeća* Hrvoja Petrića, nastao uglavnom iz neobjavljene građe, daje prikaz razvitka starih srednjovjekovnih župa Imbriovec i Đelekovec iz današnje Varaždinske županije. Spomenute su župe nestale tijekom protuosmanlijskih ratova, a sredinom 17. stoljeća na njihovu je prostoru obnovljena župa Imbriovec. Lojzo Buturac u radu *Počeci osnovnoga školstva u Sisku* prikazuje početke razvoja školstva u Sisku i okolici, koje se prvotno odvijalo u okrilju Katoličke crkve, odnosno svećenika, koji su bili prvi učitelji osnovnih škola. Drugi rad istoga autora (*Kapela Srca Isusova u Tišini Erdedskoj kod Siska*) govori o povijesnom razvoju naselja Tišina Erdedska i izgradnji kapele u tom mjestu. Člankom *Medalja kardinala Franje Kuharića* Ivan Mirnik upoznaje čitatelje s dosad nepoznatom medaljom s likom Franje Kuharića, koju je povodom njegove posjete Samoboru 1983. godine izradio F. Kodrić, a s. Edith Branka Budin prikazuje osobnu knjižnicu kardinala Jurja Haulika, koja se čuva u Metropolitanskoj knjižnici (*Knjižnica kardinala Jurja Haulika*). Stjepan Razum u *Popisu svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine* po prvi je put cjelovito objavio spomenuti popis od 710 svećenika koji uz podataka o životu donosi i izvore, odnosno literaturu gdje se spominju. *Kršćanska srednjovjekovna karta svijeta iz Ebstorfa (1235.) i najstariji kartografski spomen grada Zagreba* članak je u kojem autorica Mirela Slukan Altić raščlanjuje problematiku u nas još neobjavljenoga izvora – tzv. Ebstorfske karte, koju je tridesetih godina 14. stoljeća izradio Gervasius von Tilbury. Autorica, između ostaloga, otkriva da je najstariji kartografski spomen Zagreba zabilježen upravo na ovoj karti svijeta, sedam godina prije nego će Gradec od Bele IV. dobiti povelju slobodnoga kraljevskoga grada. Zanimljivo je spomenuti da je karta tiskana uz ovaj svezak kao prilog.

Osmi, posljednji, svezak *Tkalčića* (8/2004, 759 str.) podijeljen je na povjesničke rasprave o ustanovama, životopise, izvore, prikaze knjiga te Pravila i Ljetopis Društva. Započinje tekstom Stjepana Razuma *Biskupska skupština (sinoda) Zagrebačke biskupije iz 1669. godine. Prva biskupijska skupština Martina Borkovića*, u kojem je prikazana prva od četiriju u nizu biskupijskih skupština koje je održao zagrebački biskup Martin Borković. Skupština je donijela 14 zaključaka ili odredaba koje se tiču bogoslužja u stolnoj crkvi, službenih pohoda župama biskupije, priređivanja novoga časoslova, misnih

zaklada i sl. S. Razum autor je i članka *Najstarije sačuvane župničke prisege u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Knjiga župničkih prisega (1648.–1674.)* o prvim zabilježenim župničkim prisegama, koje su se počele potpisivati na početku biskupovanja Petra Petretića sredinom 17. stoljeća, a koje se čuvaju u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, članka *Nadbiskupsko dječjačko sjemenište i Nadbiskupska klasična gimnazija u prvih 30 godina djelovanja*, u kojem predstavlja i analizira spis nepoznatoga autora o prvim trima desetljećima rada spomenutih ustanova, te biografija *Životopis župnika Josipa pl. Pucekovića (*7. IV. 1864. †18. II. 1940.)* i *Franjo Kuharić (*15. IV. 1919. †11. III. 2002.)*. *Biskupsko imenovanje i prva godina biskupovanja*. Radom *Župa Koprivnica do kraja 17. stoljeća* Hrvoje Petrić prikazao je povijest župe sv. Nikole u Koprivnici od druge polovice 13. stoljeća, kada se prvi put spominje u izvorima, do kraja 17. stoljeća, odnosno završetka katoličke obnove i vremena kada je Koprivnica, nakon Karlovačkoga mira, prestala biti pogranično područje. Kao svojevrsni uvod u objavljivanje rukopisa Vjekoslava Noršića, župnika u Bedekovčini, o njegovoj kapelanskoj župi Mače objavljen je članak S. Razuma *Povijest župe Mače Vjekoslava Noršića*, u kojem se navode osnovni podaci o Noršićevu rukopisu. Rukopis je tiskan pod naslovom *Mače*, a u njemu je prikazan povijesni razvoj spomenute župe od 16. do sredine 19. stoljeća. Lelja Dobronić prikazala je povijesni razvoj biskupskoga posjeda Dubrave (*Biskupska Dubrava*), a Mirela Slukan Altić prvi tiskani misal Zagrebačke biskupije iz 1511. godine, načinjen po narudžbi biskupa Luke Baratina i na kojem se nalazi najstariji poznati prikaz Zagreba (*Prvi tiskani misal Zagrebačke biskupije (1511.) s najstarijim poznatim prikazom grada Zagreba*). Zoran Grijak analizirao je odnose između zagrebačkoga nadbiskupa, kardinala Josipa Mihalovića i bosansko-đakovačkoga i srijemskoga biskupa Jurja Strossmayera na temelju prijepisa Strossmayerova pisma Mihaloviću iz 1885. (*O okolnostima upućivanja pisma bosansko-đakovačkog i srijemskog biskupa J. J. Strossmayera zagrebačkom nadbiskupu Josipu Mihaloviću 4. svibnja 1885.*). Miroslav Akmađža u članku *Ometanja i zabrane vjeronauka od strane komunističkog režima u Zagrebačkoj nadbiskupiji od 1945. do 1966. godine* prikazuje poslijeratne prilike, u kojima je komunistički režim postupno zaoštavajući politiku prema vjerskoj naobrazbi, 1952. potpuno izbacio vjeronauk iz škole. Lojzo Buturac objavio je životopis Matije pl. Ivšića, proučavatelja crkvene glazbe u Hrvatskoj (*Matija pl. Ivšić, svećenik i skladatelj (1894.–1963.)*), a Gustav Kuzmić biografski članak *Sjećanje na Branka Birta, svećenika i glazbenika (1910.–1966.)*. Mirjana Jurić u članku *Nacrti crkvenih zgrada u Hrvatskom državnom arhivu. Zbirka građevinskih nacrti i Zbirka planova* predstavila je nacрте crkvenih zgrada koji se čuvaju u dvjema zbirkama Hrvatskoga državnog arhiva. Kratkim prikazu ustanova, odnosno stvaratelja nacрта, dodala je detaljan opis izrade nacрта te njihov izbor iz spomenutih zbirki.

Naposljetku valja naglasiti da je svaki svezak opremljen s brojnim visokokvalitetnim fotografijama, kazalom fotografija, vrlo iscrpnim i preciznim kazalom osoba, mjesta i pojmova te pregledom sadržaja. Na samom su kraju tiskane dopune i ispravci pogrješaka iz prošloga broja.

Mario Stipančević